

Stavebně-historický průzkum a práce v archivu

Pomocné vědy historické II.

PhDr. Martin Ebel, Ph.D.

Písemnosti z činnosti městské správy

- Listiny
- Úřední knihy
- Aktový materiál

Uložení

v rámci archivních fondů jednotlivých městských archivů ve Státních okresních archivech

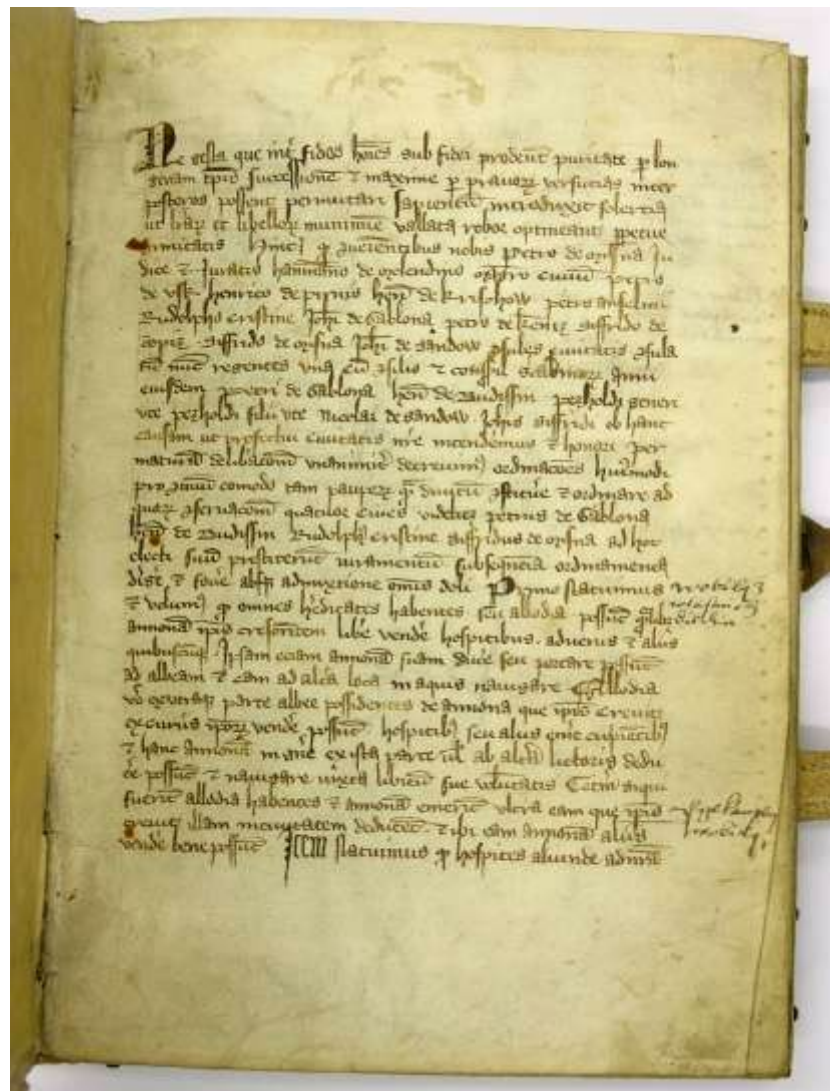
Městské knihy

- pro právní a správní potřebu měst a jednotlivých měšťanů, vedeny orgány městské správy

Rozdělení:

- 1) pamětní
- 2) městské správy - privilegií, finanční, kancelářské, korespondence
- 3) městského soudnictví - pro civilní záležitosti (sporné i nesporné), částečně pro trestní
- 4) knihy vzniklé z přenesené veřejnoprávní působnosti města - sirotčí, špitální

Pamětní kniha města Litoměřic (1341)-1562

Rejstřík stavby děkanského kostela Nanebevzetí Panny Marie v Mostě 1517-1519

Kostel Nanebevzetí Panny Marie v Mostě

Kostel Nanebevzetí Panny Marie v Mostě během přesunu v r. 1975

Heraldika

- nauka o erbech/znacích; původně v rytířství, vojenství
- nejstarší erby – 1. třetina 12. století 12. stol. – kronikářské záznamy (Francie, Německo...); křížové výpravy (druhá 1147–1149)
- vznik z praktické potřeby (orientace v boji)
- 13. stol. – rozmach – erb není spojován jen s vojenstvím, ale symbol rodu (předměty s erbovním vyobrazením + erby žen a spojování erbů manželů = alianční znaky)
- 14. stol. – vrchol ve výtvarném pojetí heraldiky (erbovní role, knihy, nejstarší erbovní listiny)
- 15. stol. – rozšíření okruhu uživatelů do nižších společenských vrstev (řemeslníci) – erb přestává být jasným symbolem společenského zařazení, snížení schopnosti erbu identifikovat svého majitele

-
- 17. stol. – změna funkce erbu – součást vnější dekorace, zapomínání starých heraldických zásad, nízká výtvarná úroveň heraldické tvorby x plnohodnotné heraldické památky; hromadné nobilitace (měšťané za obranu měst)
 - 18. stol. – fiskální zájmy – nobilitace – příjem pro státní pokladnu; hromadné nobilitace pokusy k určité funkci či stupeň šlechtictví přidělit konkrétní symboliku (systematika hodnostních korun, odznaků církevních hodnostářů apod.)
 - 19. stol. – pokračování úpadku heraldiky
 - 2. pol. 19. stol. – důraz na dodržování heraldických zásad
 - 20. stol. – státní

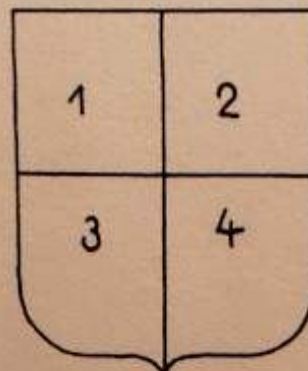

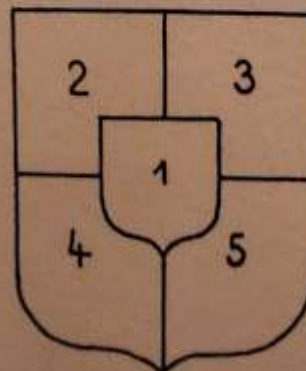

Obr. 76: Znárodnění heraldické pravé a levé strany

Obr. 77: Schéma postupu blasonování v případě čtvrceného štítu

Obr. 78: Schéma postupu blasonování v případě čtvrceného štítu se středním štítkem

Základní části erbu

- Štít – normanský, gotický, španělský, terč či kolčí, kartuš, francouzský, routový (kosočtvrecový)
- Přilba – hrncová, kbelíková, kolčí, turnajová, mřížková, burgundská
- Přikryvadla (fafrnochy)
- Klenot
- Točenice (v místech přechodu klenotu v přikryvadla) – feflíky (volné konce) – helmovní koruna (náhrada točenice od 15. stol.)

1/
Normanský
štít

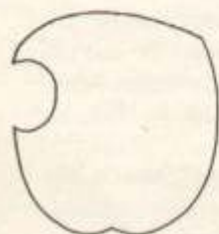
2/
Gotický
štít

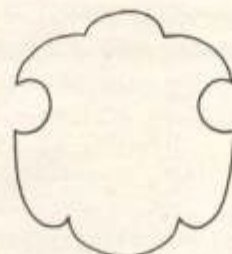
3/
Soudečkový
štít

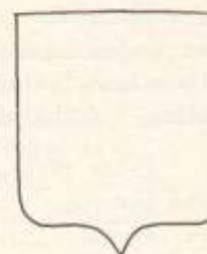
4/
Španělský
štít

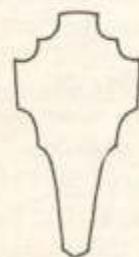
5/
Terč
kolčí štít

6/
Polský
štít

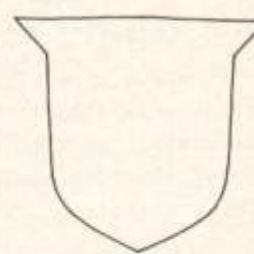
7/
Francouzský
štít

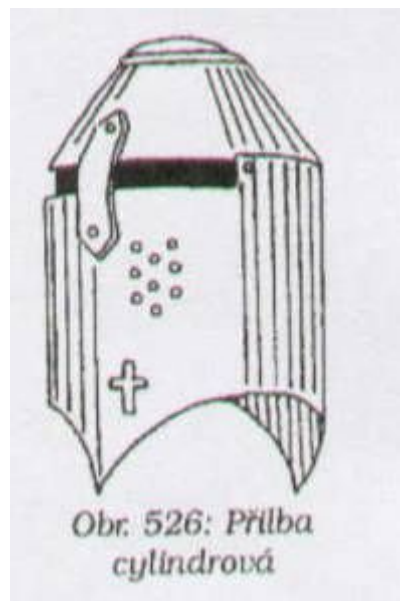
8/
Štít
ve tvaru
brnění
konské hlavy

9/
Routový
štít

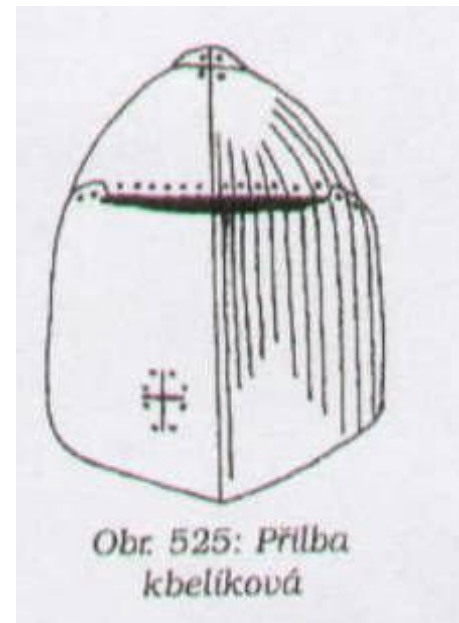
10/
Novoanglický
štít

Obr. 526: Přilba
cylindrová

Obr. 524: Přilba
hrncovitá

Obr. 525: Přilba
kbelíková

Obr. 527: Přilba
kolčí

Obr. 528: Přilba
turnajská

polcení

dělení

dělení pokosem

dělení pošikem

čtvrčení

čtvrčení pokosem

špice

klín

volná čtveř

hlava štítu

pata štítu

lem

střední štítek

čestný štítek

pupeční štítek

Obr. 6: Obecné heraldické figury

kûl

břevno

břevno pokosem

břevno pošikem

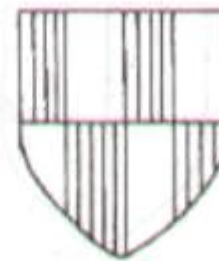
krokev

šachovnice

štenýř

šindele

cihly

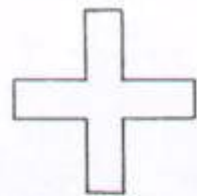

třikrát polcený štít

pětikrát dělený štít

Obr. 7: Další obecné heraldické figury

fecký

latinský

křížkový

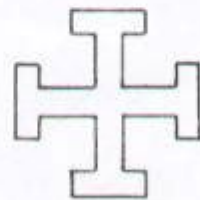
patriaršá

pravoslavný

jetelový

berlíčkový

kotvicový

lotrůvský

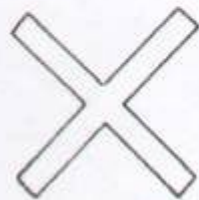
sv. Antonína

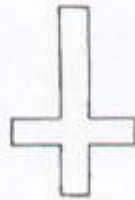
liliový

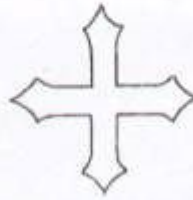
maltežský

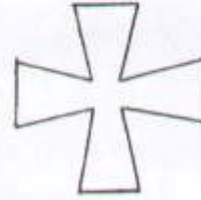
svatoandějský

svatopeterský

pisánský

dělový

Koruna hraběcí

Koruna baronská

Koruna šlechtická

Koruna královská

Obr. 286: Sardinijská koruna

Obr. 287: Svatoštěpánská koruna

Obr. 288: Lombardská (železná) koruna

Obr. 289: Koruna Svaté říše římské

Obr. 290: Koruna Francouzského císařství (napoleonská)

Obr. 291: Koruna ruská imperátorská

Obr. 292: Koruna Rakouského císařství

Obr. 293: Koruna Německého císařství

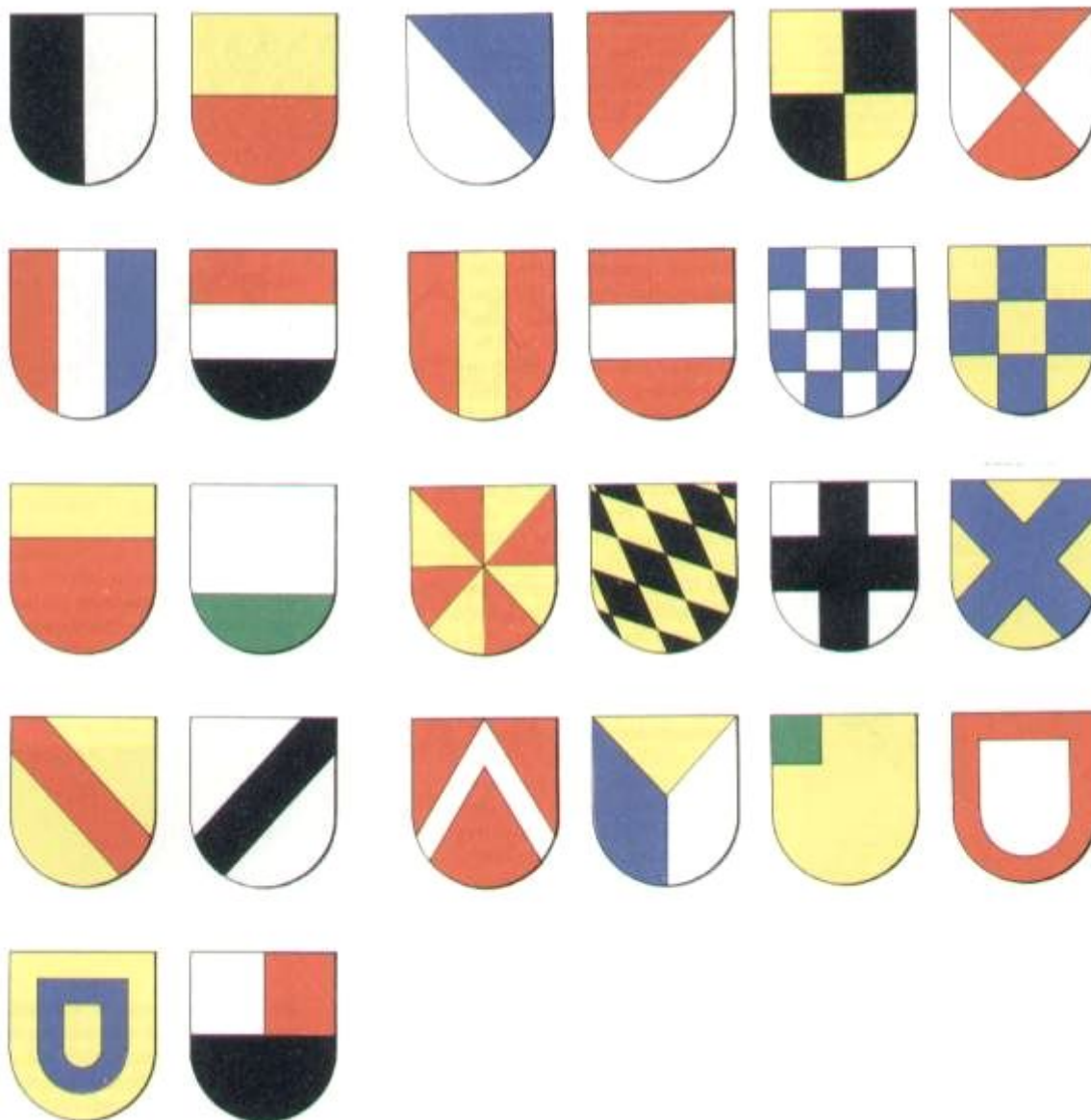

Obr. 294: Koruna Íránského (Perského) císařství - Pahlaví

Obr. 295: Koruna Etiopského (Habšuského) císařství - titos

Heroldské figury

Obr. 12: Rytíř v erbu
Hildprandtů von
und zu Ottenhausen

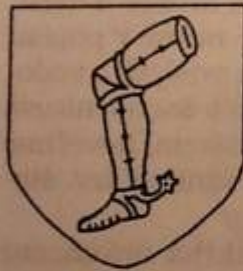
Obr. 13: Mnich v erbu
svobodných pánů von
Münchhausen

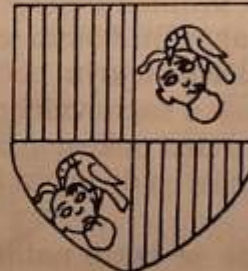
Obr. 14: Divý muž
(Vančura z Řehnic)

Obr. 15: Obrněná
paže (Ceyp
z Peclínovce)

Obr. 16: Obrněná
noha (Pešík
z Komárova)

Obr. 17: Hlava Turka
(Schwarzenbergové)

Obr. 18: Orlice (hra-
bata Kolowratové)

Obr. 19: Kohout
(Strakové
z Nedabylic)

Obr. 20: Labuň (páni
ze Svamberka)

Obr. 21: Čáp
(hrabata Dobřeniští
z Dobřenic)

Obr. 22: Husa
(hrabata Deymové
ze Stříteže)

Obr. 23: Havran
(Jírové z Roziček)

Obr. 413: Obecné figury nadpřirozené - Bůh Otec (Boží Dar)

Obr. 414: Obecné figury nadpřirozené - sv. Jan Křtitel (Teplice)

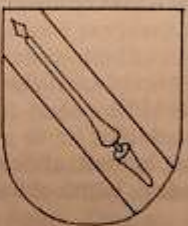
Obr. 415: Nadpřirozené figury moristra - Amfisebna

Obr. 416: Nadpřirozené figury býrná zvířata - Jednorohec

Obr. 417: Figury umělé součást zbroje - třmen (z Ryzmberka)

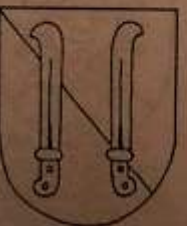
Obr. 418: Figury umělé součást zbraně - dřevec (Shakespeare)

Obr. 419: Figury umělé součást zbraně - šíp (Bavor ze Strakonice)

Obr. 420: Figury umělé nástroje - kolo (Koc z Dobrušky)

Obr. 421: Figury umělé nástroje - vinařské nože (Dietrichstetnovec)

Obr. 422: Figury umělé součást zbroje - štit (Dlouhá Ves)

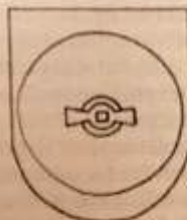
Obr. 423: Figury umělé - škopek (na víne mluvíci; Škopek z Bílých Otradovic)

Obr. 424: Figury umělé nástroje - vidle (Leskovec z Leskovic)

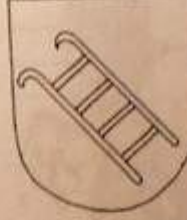
Obr. 425: Figury umělé nástroje - hřebec (z Boskovic)

Obr. 426: Figury umělé nástroje - mlýnský kámen (Krabice z Veitmile)

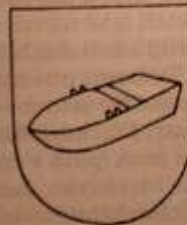
Obr. 427: Figury umělé nástroje - hrábě (z Oseka)

Obr. 428: Figury umělé nástroje - žebřík (Lützow)

Obr. 429: Figury umělé nástroje - sekery (na víne mluvíci; Sekerka ze Sedčic)

Obr. 430: Figury umělé - loďka (Michna z Otradovic)

Obr. 431: Figury umělé nástroje - rjč (Radecký z Radčic)

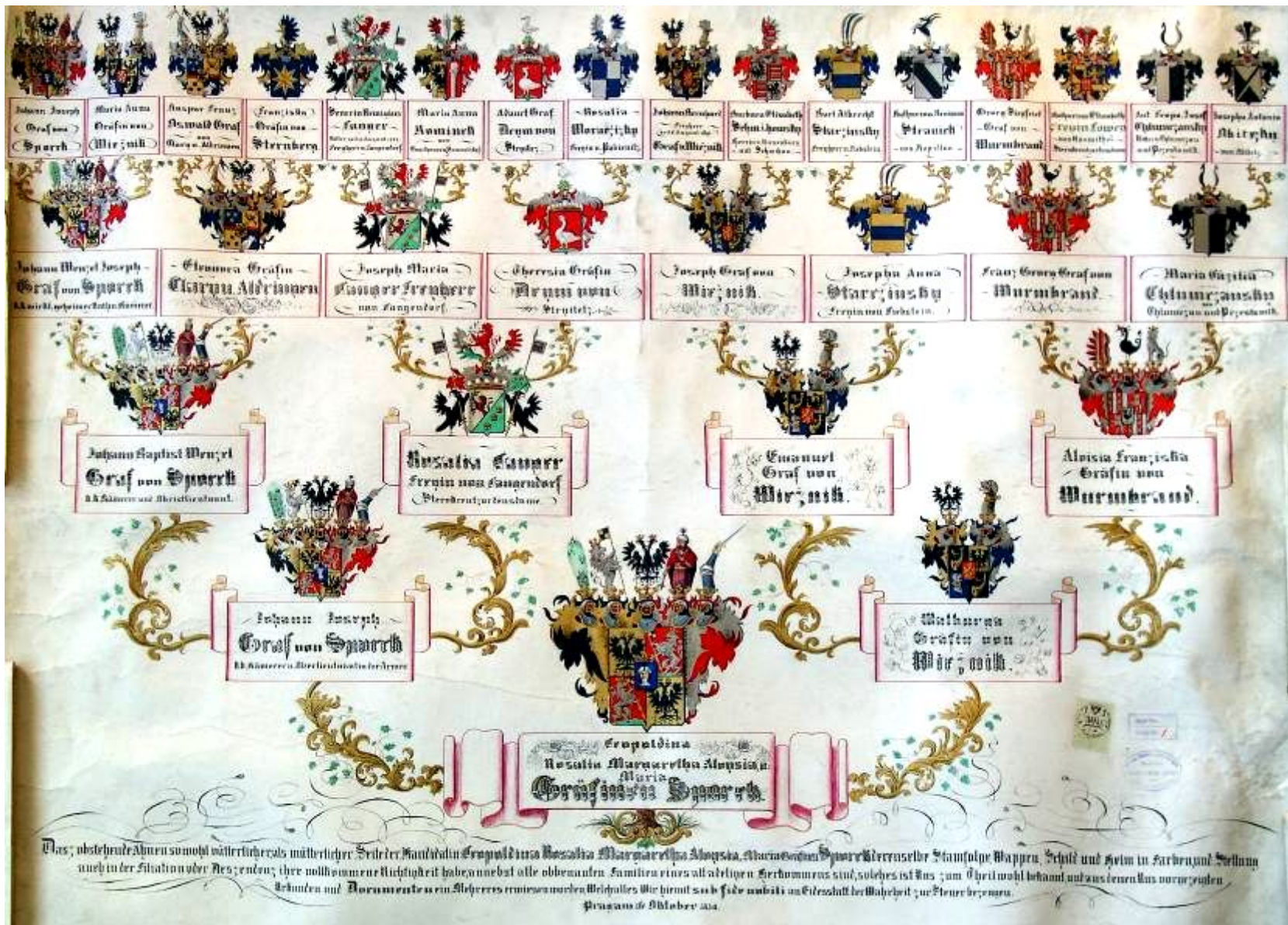
Prameny:

- Vlastní erby na štítu (tesané, malované) – znakové galerie + funerální plastika (náhrobníky, náhrobky), inc. castrum doloris) malované na různých předmětech; jejich druhotný výskyt (na výsostných attributech držitelů – pečeti, mince, medaile x předměty denní potřeby – sklo, porcelán, textilie, koberce)
- Písemné – úřední povahy – díla právnická; znaková privilegia s vyobrazením erbu (nobilitační listiny, Saalbuchy);
- – neúřední povahy – erbovníky (barevná vyobrazení erbů s uvedením jmen držitelů, zpravidla ve formě knihy či role, vznikající jako soukromé pomůcky heroldů) erbovní knihy a role; erbovní listiny (erbovní miniatury), literární – básnická díla; památníky (štambuchy); nekrologia, kroniky supralibros, exlibris, heraldická grafika (erbovní kalendáře)

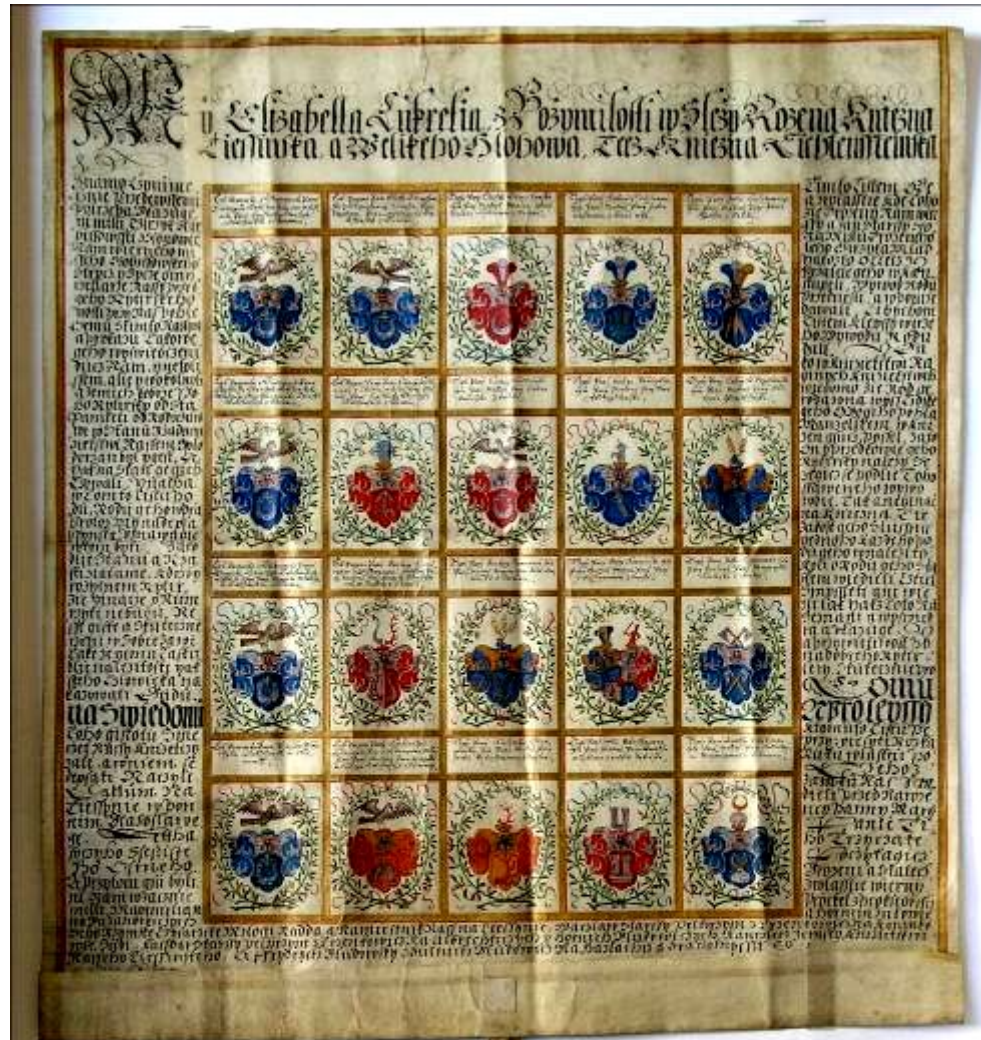
Sachsenspiegel
po 1330

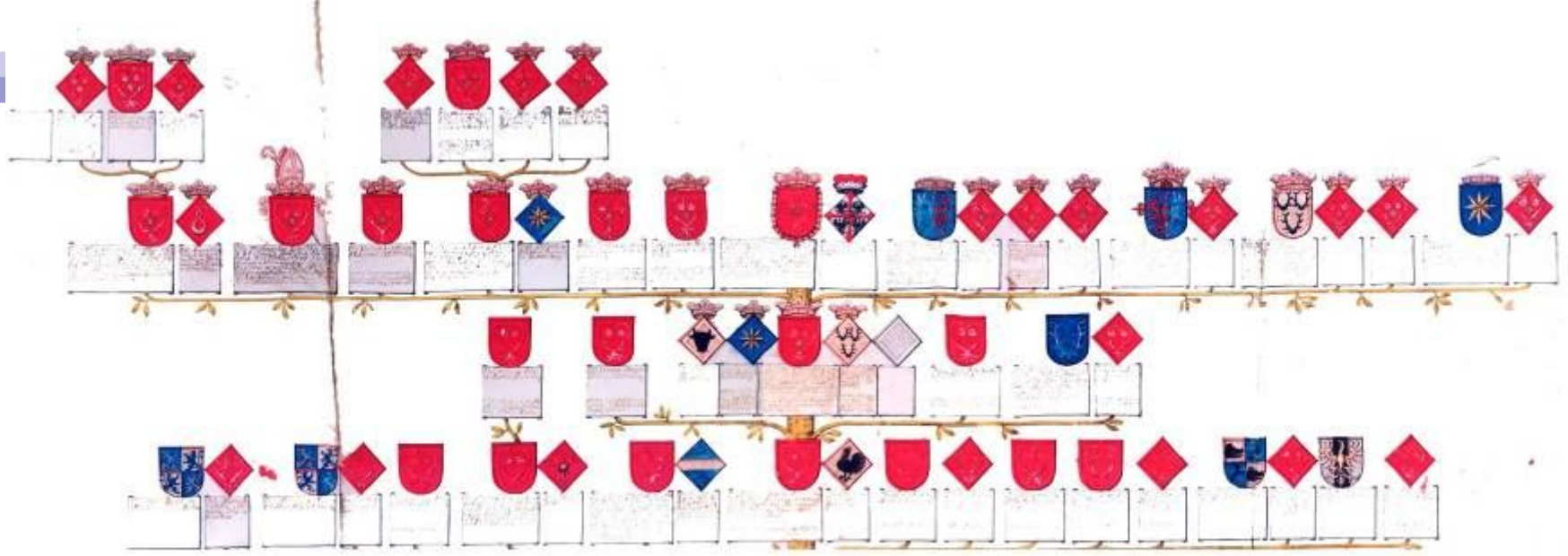

Ústav šlechtičen - vývod

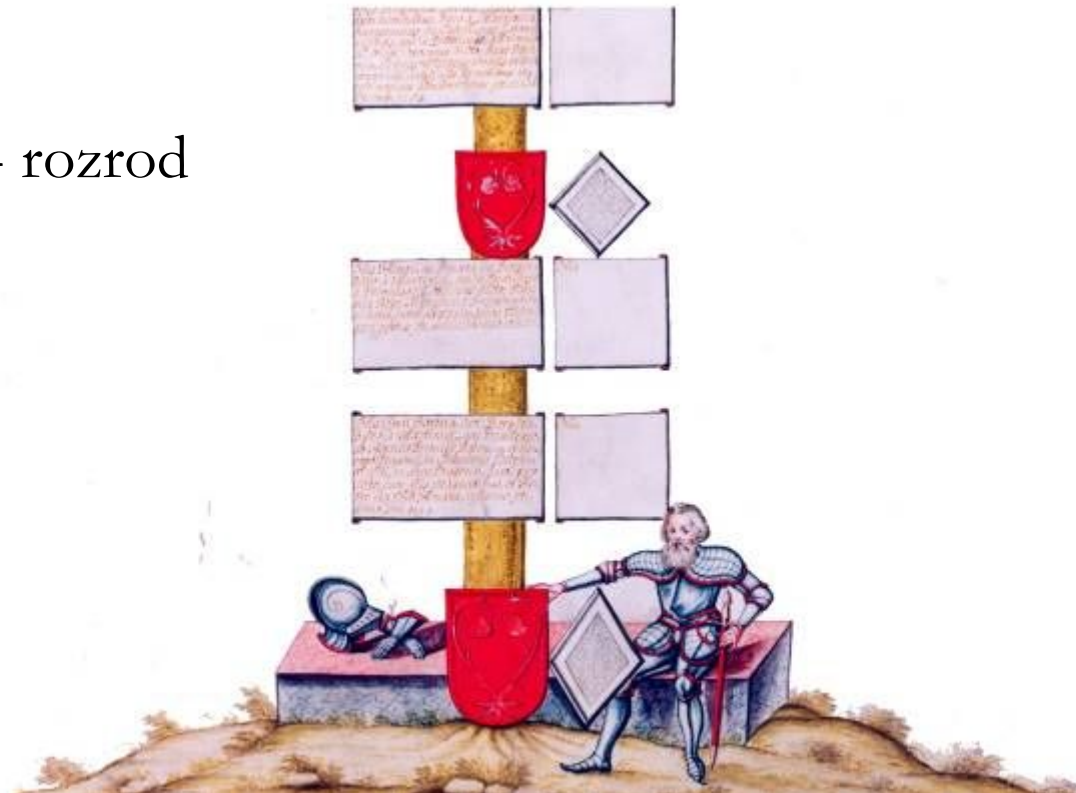

Ústav šlechtičen - vývod

Martinicové - rozrod

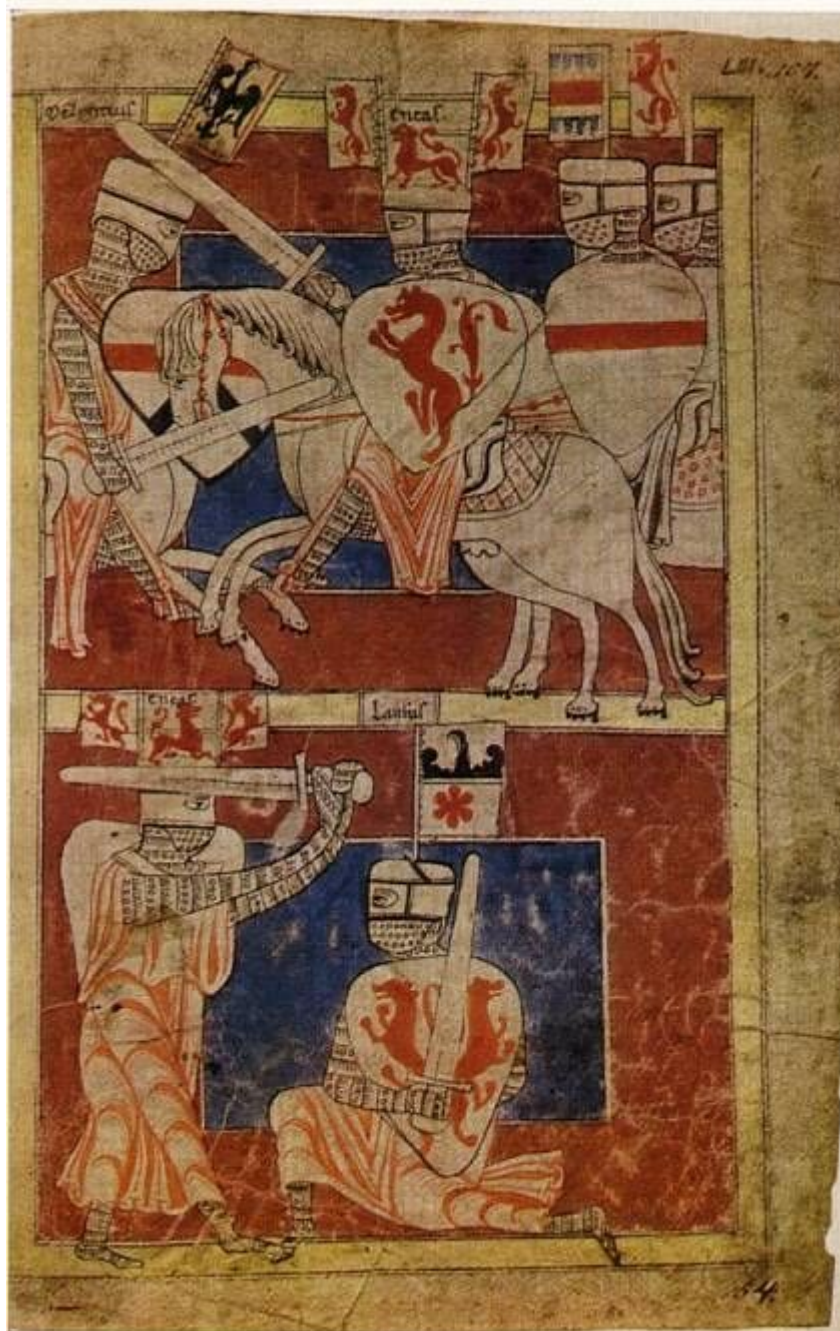
Tapiserie z Bayeux – ca 1070

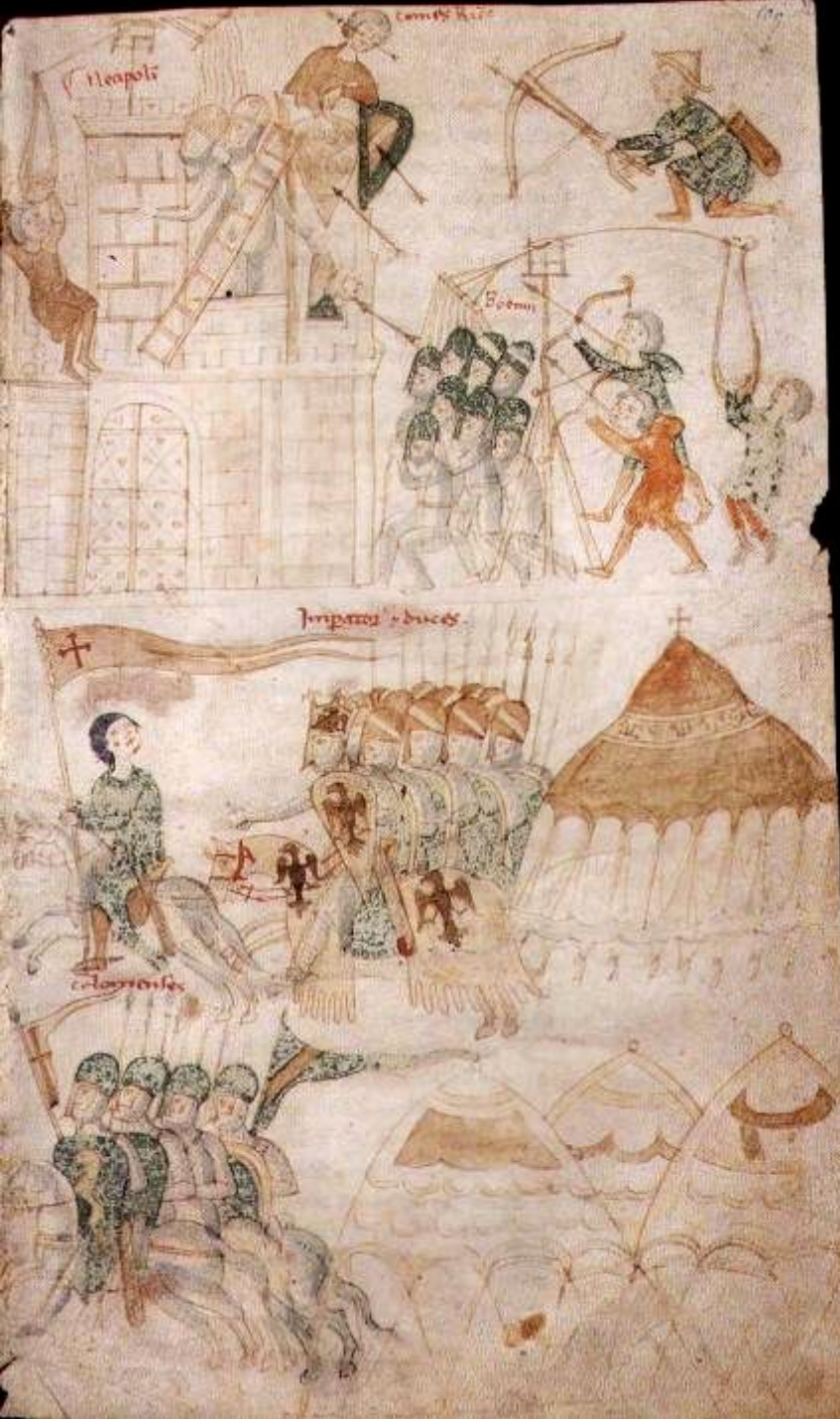

Codex Manesse
1160/1170

Aeneis – 80. léta
12. stol.

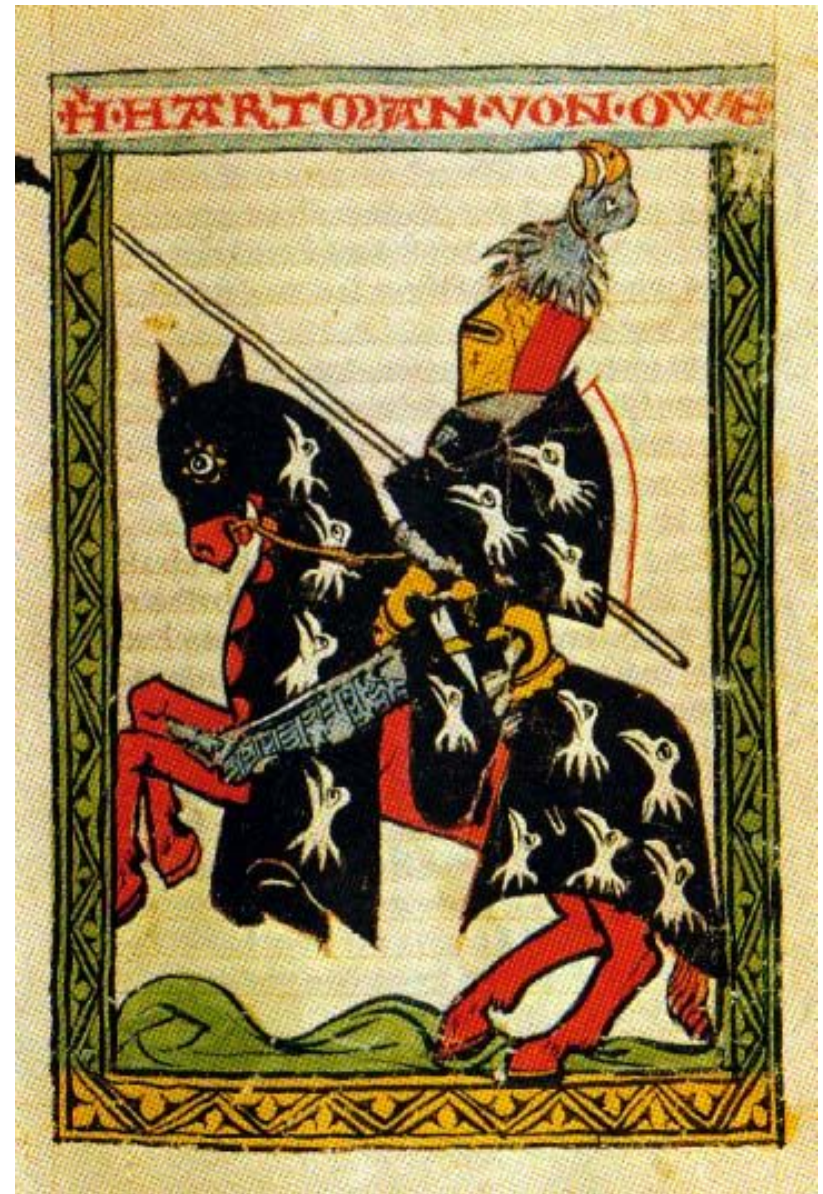
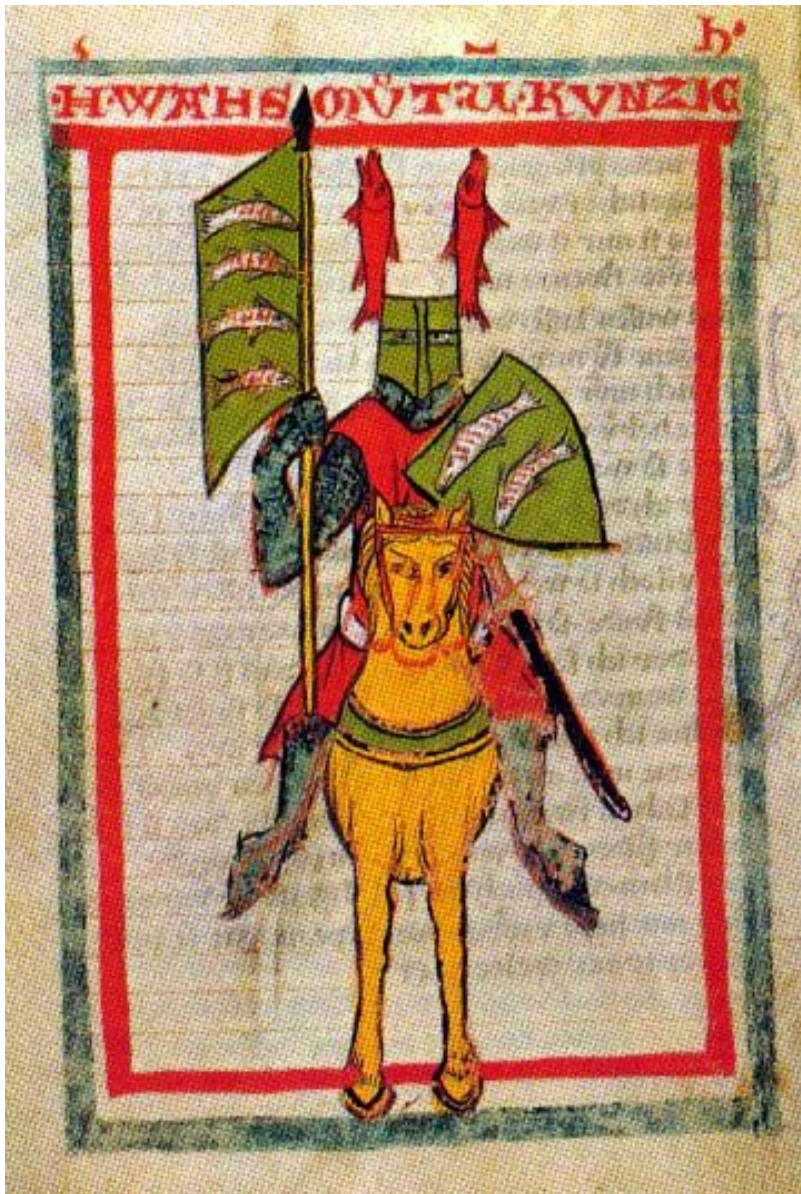
Petri de Ebulo Carmen de bello Siculo
konec 12. stol.

Curyšská znaková role
kolem 1340

Weingartnerský rukopis – poč. 14. stol.

Balduineum – poč. 14. stol.

Curyšská znaková role
kolem 1340

Ulrich z Richenthalu
kolem

1420

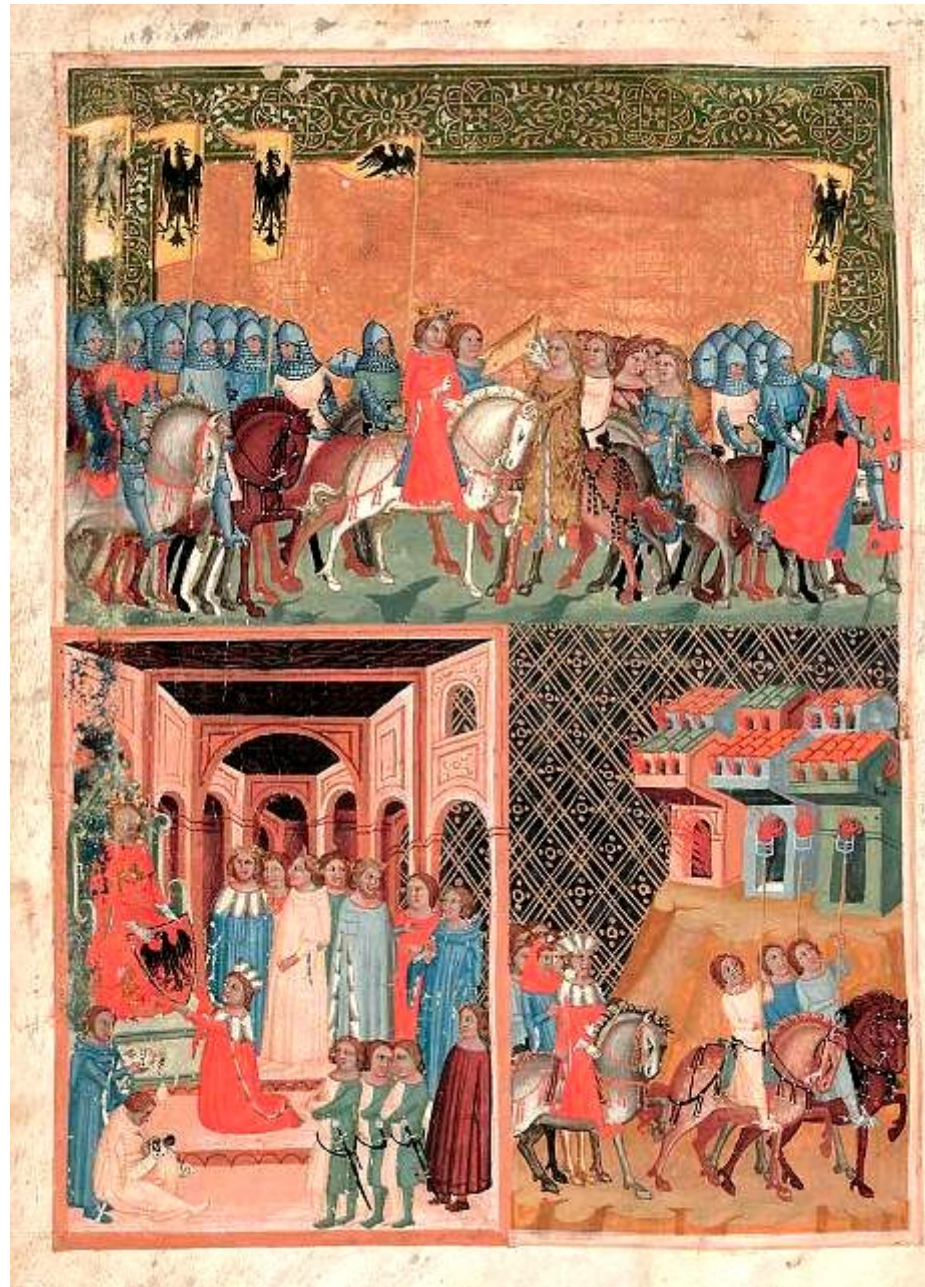
Erbovník Konráda Grünenberga – před 1483

Erbovník řádu sv.
Huberta – poslední
třetina 15. století

Dalimil

Dírenský erbovník

Štambuch

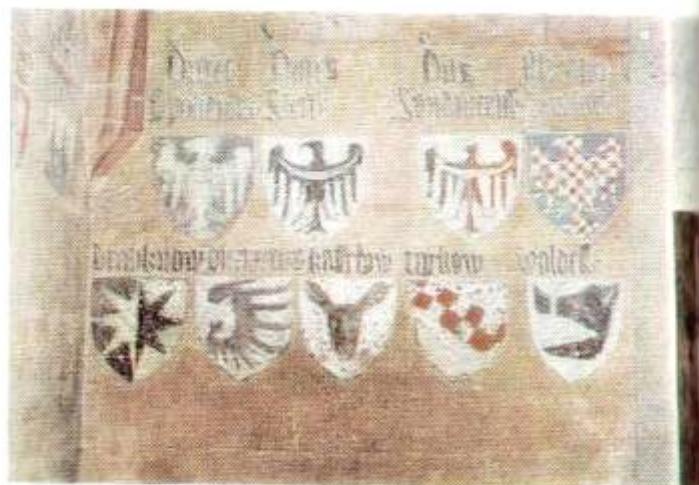
Jindřichův Hradec – znaková galerie - 1338

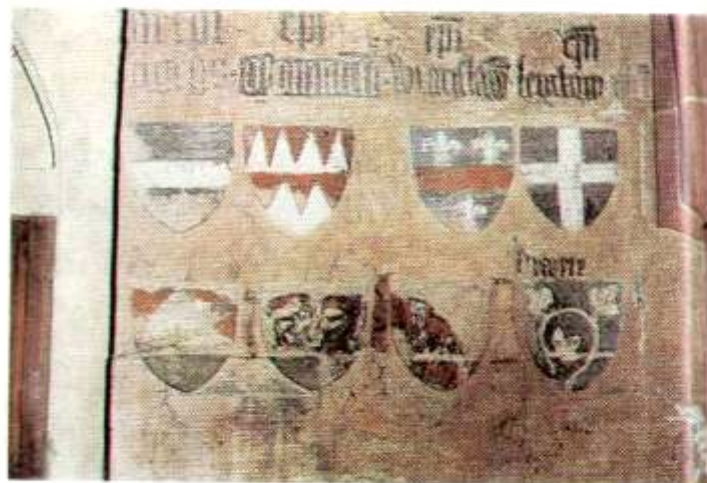
Hrad Lauf u Norimberka

3. Znakový sál, levá část severní stěny [znaky č. 5–8, 59–63]

4. Znakový sál, pravá část severní stěny [znaky č. 11–14, 66–69]

5. Kůlně sv. Václava
[č. 50]

6. Páni z Píavna
[č. 26]

7. Páni z Koldic
[č. 38]

8. z Valdštejna
[č. 70]

9. z Rotštejna
[č. 94]

10. Město Vratislavské
[č. 10]

11. Překrabí magdeburský
[č. 2]

12. Knižata opolská
[č. 5]

13. Knižata slezská
[č. 6]

Praha – staroměstská mostecká věž

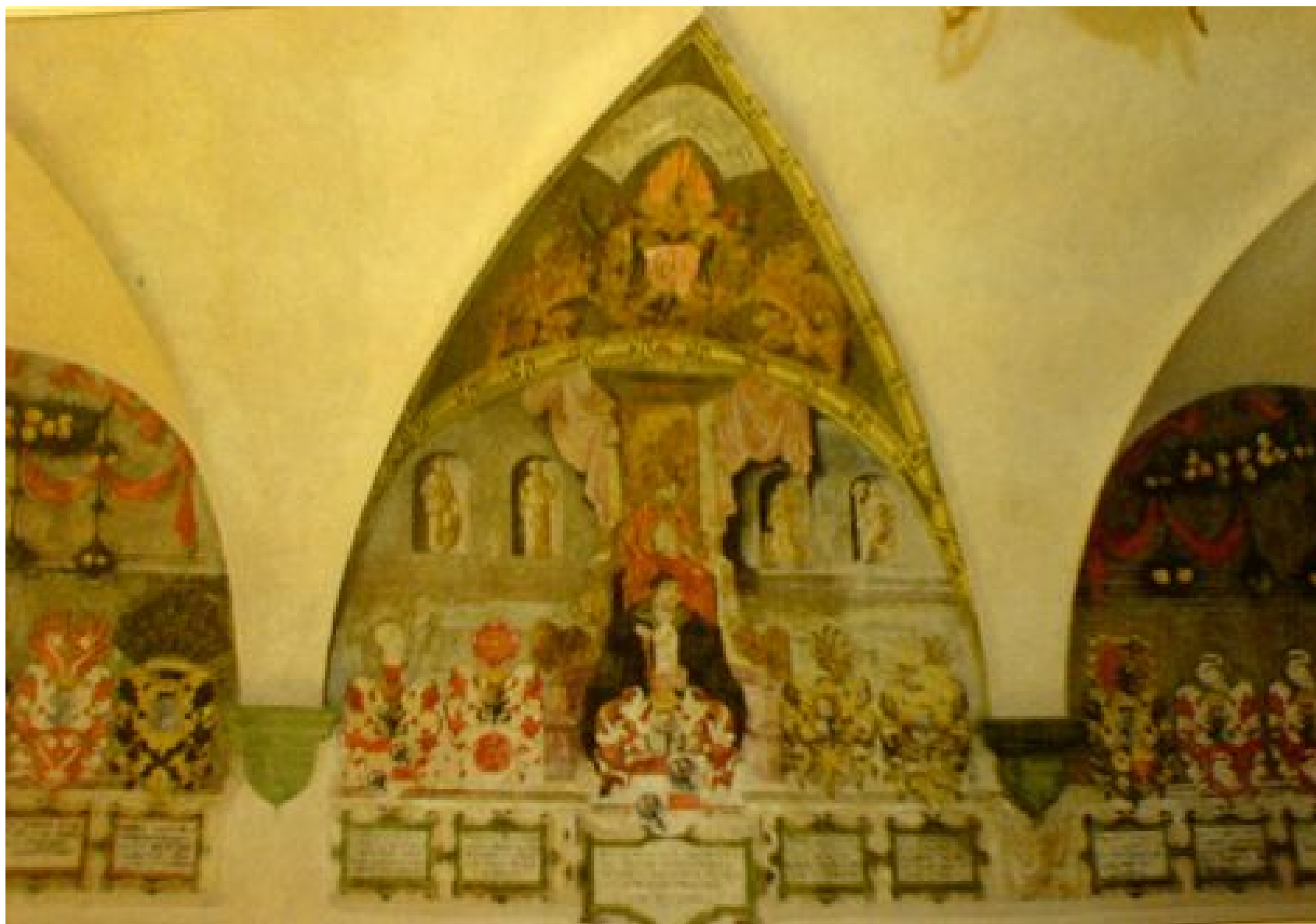
Točník

Blatná – 15. stol.

Horšovský Týn

Písek – 15. stol.

Zvíkov – 15. stol.

Telč - sál

Třeboň – dvořanská světnice – Petr Vok z Rožmberka

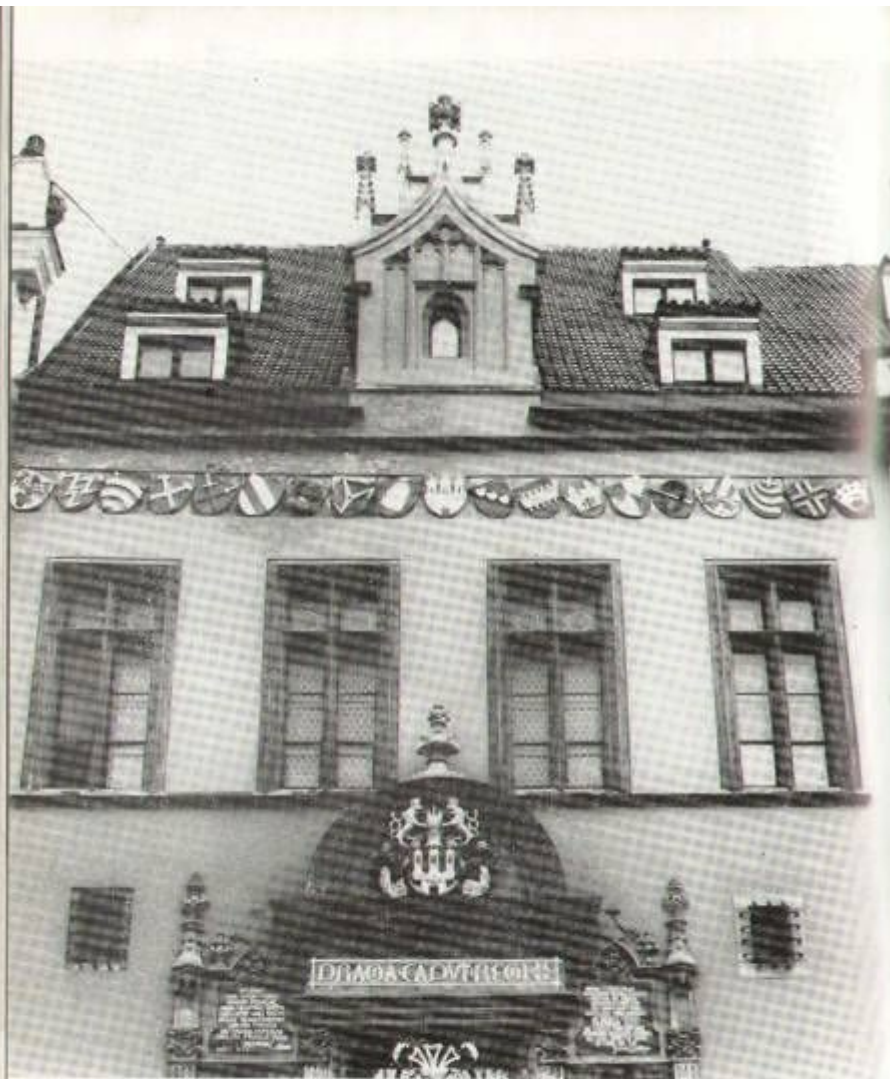

Český Krumlov
znaková chodba

Slavětín

23. Soubor 29 znaků z poslední čtvrtiny 15. stol. na jižní stěně radniční budovy.

14., 15. Orlojová přístavba se znaky pražských měšťanů ze 16. a počátku 17. stol. (pohled od jihovýchodu a jihozápadu).

Praha – sv. Vít - triforium

Praha – sv. Vít – královská oratoř

Pražský hrad – úředníci ZS (ÚDZ) – 16.–18. stol.

Pasionál abatyše
Kunhuty – poč. 14. stol.

Střední znak ČSR – 1920

Znak ČSSR - 1960

Velký znak ČSR na pečetidle – 1920
– Otakar Španiel

Český Dub (MěstNV)

Český Šternberk

Jihlava (MěstNV)

Krásná Lípa (MěstNV)

Epigrafika

- Z řečtiny: epigrafé = nápis
- Epigrafika – od 1843
- Texty na nepaleografických památkách
- Interpretace a zařazení textů nápisové povahy, sledování autonomního vývoje jednotlivých nápisů v nejširších souvislostech kulturně politických (z hlediska vnějšího i obsahového)
- Nositel (nosič) nápisu = objekt fyzicky nesoucí nápis (hmotný artefakt)

- Podle kulturních okruhů (latinská, řecká, hebrejská, arabská, čínská, japonská a d.)
- Chronologicky (starověká, resp. antická = jednotu epigrafiky latinské, řecké, etruské, maloasijské; tzv. křesťanská – 2.–6. stol. n. l., středověká, novověká)
- Jazykové dělení (latina, národní jazyky)
- Podle materiálu (kámen, dřevo, textil, kov, omítky a zdi, opracovaná hlína, sklo, kůže a d.)
- Podle způsobu (techniky) zhotovení: tesáním či řezáním, rytím, odléváním, malováním, vnášením do omítek, skládáním do mozaik, psaním či škrábáním na zdech, tkaním či vyšíváním
- Podle primárního umístění (stavby – vně i uvnitř a to buď samostatně nebo jako doprovodný text uměleckých děl – náhrobníky, nápisy na deskových či nástěnných malbách; zvony – kampanologie; terén - hraniční kameny, kamenné kříže, volně stojící plastiky a d.; mobiliář, produkty uměleckého řemesla včetně sériových výrobků; domácí náčiní)
- Podle obsahu (literární, historické (pamětní) – s datací či bez, právní, doprovodné (slovní doprovod uměleckého díla)

Sepulkrální památky

- Náhrobníky
- Epitafy
- Krycí desky a tumby
- Náhrobní desky a destičky
- Náhrobní nápisy
- Kenotafy
- Sarkofágy
- Pohřební prkna
- Castrum doloris
- Pohřební štíty
- Hroby
- Hrobová místa
- Hrobky, krycí desky hrobky
- Krypty

Nápisové písmo

- Kvadrátní kapitála – pozdně antické nápisy
- Gotická majuskula – před pol. 13. stol.
- Gotická minuskula – od 1. pol. 14. stol.
- Kurzívní písma – okrajově
- Humanistické písmo majuskulní
- Humanistické písmo minuskulní
- Fraktura

Nejstarší epigrafické památky na býv. Čsl. území

- Jižní Slovensko – Boldog (1. pol. 2. stol.), Trenčín (r. 179)
- Jižní Morava (Mušov)
- Slavníkovská Libice (kol. r. 1000), lze předpokládat i velkomoravské památky
- Kostel sv. Jana na zábradlí v Praze (12. stol.)
- Náhrobníky (od 13. stol.)
- Zvony (od konce 13. stol.)

Projekty, osobnosti, sbírky

- Corpus inscriptionum Bohemiae – Jiří Roháček (Ústav dějin umění ČAV) (po vzoru Francie, Portugalska, Španělska, Polska a především Německa – zde Walter Koch – Mnichov) – Kutná Hora, Malín a Kaňk, okres Kutná Hora, Praha:

ROHÁČEK, Jiří, *Nápisy města Kutné Hory. Kutná Hora, Kaňk, Malín a Sedlec včetně bývalého cisterciáckého kláštera*. Praha 1996 (CIB I.),
TÝŽ, *Praha - Staré Město*. Praha 1998.

NAČERADSKÁ, Petra, *Nápisy okresu Kutná Hora*. Praha 2002 (CIB II.).

- Josef Dobrovský – zvony (nejnověji KYBALOVÁ, Ludmila – LUNGA, Radek – VÁCHA, Petr, *Pražské zvony*, 2. vyd., Praha 2005).
- František Palacký – České (dnes Národní) muzeum
- Soupis památek historických a uměleckých v království českém
- Eichlerova topografická sbírka v Archivu Národního muzea
- Wunschwitzova genealogicko heraldická sbírka v národním archivu

Literatura

- FLODR Miroslav, *Zásady popisu středověkých a novověkých epigrafických památek*. In: Sborník prací Filosofické fakulty brněnské university C 21-22, 1975, s. 167-174.
- HEJNIC Josef, *Nábrovky v lapidariu Národního muzea*. In: Sborník Národního muzea řada A, 13, 1959, s. 141-220.
- HEJNIC Josef, *Nápisy na českých zvoncích ve 14. a 15. století*. In: Časopis Národního muzea 129, 1960, s. 1-33.
- HLAVÁČEK Ivan, *Několik úvah a poznámek o současném stavu studia středověké a raněnovověké epigrafiky a jejích potřebách u nás*. In: Umění 30, 1982, s. 146-151.
- ROHÁČEK, Jiří, *Několik poznámek k publikování středověkých a novověkých nápisů*. In: Památky a příroda 16, 1991, č. 2, s. 85-86.
- TÝŽ, *K epigrafické ediční činnosti*. In: SAP, 50/2, 2000, s. 525-535.
- TÝŽ, *Epigrafická autoprezentace pražských měst a jejich elit*. In: Pater familias, Praha 2002, s. 39-54.
- TÝŽ, *Epigrafika v památkové péči*, Praha 2007.
- RYBA Bohumil, *Epitafy v kapli Betlémské*. In: Věstník Královské české společnosti nauk 1951, č. 4, Praha 1952.
- VOJTÍŠEK Václav, *O potřebě soupisu a fotografování nápisů*. In: Zprávy památkové péče 4, 1940, s. 20-23, 34-40 (přetisk in: Václav Vojtíšek, Výbor rozprav a studií, Praha 1953, s. 518-531).

Historická metrologie

- Nauka o měření všech veličin, zpravidla se však omezuje na délku a hmotu a případně míry od nich přímo odvozené - objem
- Shromažďování informací o hmotnostních a délkových mírách a mírách od nich odvozených v minulosti = historická metrologie
- Zkoumání vývoje jednotlivých měr a vah a jejich vzájemných vztahů, tzn. vývojem měrných soustav
- Zkoumání územního rozsahu měrných jednotek a doby jejich platnosti
- Cíl – zjištění převodů starých měr a vah na metrickou soustavu, aby bylo možné vzájemně porovnávat míry a váhy v čase i prostoru

Prameny

- Kronikářské záznamy – Kosmova kronika, kroniky jeho pokračovatelů
- Václav Hájek z Libočan – Kronika česká (1541)
- Šimon Podolský z Podolí, český zeměměřič – Knížka o měrách zemských (1617)
- Ondřej Bernard Klauser, zemský měřič – měřičský spis (1705) – definice jednotlivých měr (délkových, obilních a na víno)
- Měřičské spisy z 18. stol. – Fabián Svoboda (1732); Petr Kašpar Světecký (1738); Václav Josef Veselý, přísežný zemský mlynář a zeměměřič (1734)

Literatura

- August SEDLÁČEK, Paměti a doklady o staročeských mírách váhách, Praha 1923
- Gustav HOFFMANN, Metrologická příručka pro Čechy, Moravu a Slezsko do zavedení metrické soustavy, Plzeň – Sušice 1984 (zde i odkazy na další literaturu)

Tab. V: MEZINÁRODNÍ SOUSTAVA JEDNOTEK (SI) (Základní jednotky)

základní jednotka	značka jednotky	základní veličina	definice
metr	m	délka	Metr je délka rovnající se 1 650 763,73 vlnové délky záření šifického se ve vakuu, které odpovídá přechodu mezi hladinami $2p_{10}$ a $5d_5$ atomu kryptonu 86.
kilogram	kg	hmotnost	Kilogram je hmotnost rovná hmotnosti mezinárodního prototypu uloženého v Mezinárodním úřadu pro váhy a míry v Sèvres.
sekunda	s	čas	Sekunda je doba trvání 9 192 631 770 period záření, které přísluší přechodu mezi dvěma velmi jemnými hladinami základního stavu atomu cesia 133.
ampér	A	elektrický proud	Ampér je stálý elektrický proud, který při průchodu dvěma rovnoběžnými, přímými, nekonečně dlouhými vodiči zanedbatelného průřezu umístěnými ve vakuu ve vzájemné vzdálenosti 1 m vyvolá mezi těmito vodiči sílu rovnou $2 \cdot 10^{-7}$ N na jeden metr délky.
kelvin	K	teplota	Kelvin je 273,16. část termodynamické teploty trojného bodu vody.
mol	mol	látkové množství	Mol je množství látky, které obsahuje právě tolik množství elementárních jedinců, kolik je atomů v 0,012 kg uhlíku 12.
kandela	cd	svítivost	Kandela je svítivost černého tělesa v kolmém směru k povrchu, jehož velikost je $1/600\ 000$ m ² při teplotě tuhnutí platiny, při tlaku 101 325 pascalů.

Bibliografická příloha

Terminologické otázky metrologie jsou shrnuty ve výkladové a lexikografické podobě v díle *Miloše Chvojký, Jiřího Skály*, Malý slovník jednotek měření, Praha 1982. Vývoj klasické metrologie a metodických postupů je vyložen u *Augusta Böckha*, *Metrologische Untersuchungen über Gewichte, Münzflüsse und Masse des Altertums in ihrem Zusammenhange*, Berlin 1838; *Friedricha Hultsche*, *Griechische und römische Metrologie*, Berlin 1862 (2. vyd. 1882) a *H. Nissena*, *Griechische und römische Metrologie, Handbuch der klassischen Altertumswissenschaft I* (2. vyd. 1892). V těchto souvislostech třeba připomenout i syntézu *Ernsta Schilbacha*, *Byzantinische Metrologie*, München 1970. Dějiny metrologie soustavněji podal *Josef Szymański*, *Nauki pomocnicze historii*, 3. vyd. Warszawa 1983, s. 160–209 s rozsáhlou bibliografií. Metodicky podnětné, zvláště zdůrazněním vztahu měrných jednotek a sociálně ekonomického vývoje, jsou práce *Witolda Kuly*, např. *Problemy i metody historii gospodarce*, Warszawa 1963, s. 583–628, a populárněji koncipované *Miary i ludzie*, Warszawa 1970. Obdobně též *Theo Kuczynski*, *Metrologie, Handbuch der Wirtschaftsgeschichte I*, Berlin 1981, s. 184 nn. U nás naposled vyšla studie *Gustava Hofmanna*, *Vývoj, stav a úkoly naší metrologie*, AČ 24, 1974, s. 215–222. Současně je třeba také upozornit na kontinuálně vydávanou *Bibliographia Metrologiae Historicae 2 sv. a Addimenta*, Zagreb 1973.

Všeobecný přehled dějin měrných systémů podává práce *A. E. Berrimana*, *Historical Metrology*, London 1953; *Hanse-Joachima v. Albertiho*, *Mass und Gewicht*, Berlin 1957 a *R. Viewega*, *Masse und Messen in Geschichte und Gegenwart*, Köln-Opladen 1958. Z nejnovějších teritoriálně zaměřených prací lze uvést příručku *Lva Vladimiroviče Čerepnina* o ruské metrologii z r. 1944, kterou vystřídala práce *E. I. Kamencevové, N. V. Ustjugova*, *Russkaja metrologija*, Moskva 1965, 2. vyd. Moskva 1972; dále práci *Frederika G. Skinnera*, *Weights and Measures. Their Ancient Origins and Their Development in Great Britain up to 1855*, London 1967; *F. Verdenhalvena*, *Alte Masse, Münze und Gewichte aus dem deutschen Sprachgebiet*, Neustadt a. d. Aisch 1968, a konečně souhrnnou práci *Jerzyho Arentowicze*, *Miary polskie*, Warszawa 1972. Užitečnou příručku je nověji i kniha: *Wolfgang Trapp*, *Kleines Handbuch der Maße, Zahlen, Gewichte und der Zeitrechnung*, Stuttgart 1996 2. vyd., s množstvím tabulek a značnou bibliografií, kde ovšem partie věnovaná chronologii působí značně neorganicky. Nejnověji stojí za zmínku vydávání nového časopisu (od r. 1986) pod názvem *Histoire et mesure v Paříži*.

Otázkami řízení a správy měrných soustav, zvl. ve starším období, se zabýval *Georg v. Below*, *Die Verwaltung des Mass-und Gewichtswessens im Mittelalter*, Münster 1893.

Vývoj měr a vah v českých zemích do zavedení metrické soustavy

- Nejstarší písemné zmínky o měrných jednotkách – 11. stol.
- Doklady měrných jednotek – profánní a sakrální architektura (9. stol.)
- Velká Morava – tzv. karolinská stopa a její násobky
- Poč. 11. stol. – délkové jednotky (prst, dlaň, loket); hmotnostní (libra, marka – hřivna), duté (měřice, korec
- Přelom 12. a 13. stol. – 2. období ve vytváření měrné soustavy v českých zemích – vychází ze starších základů, ustálení na principu násobků lokte a dělení měřice, plošné míry se vytvářely od základu (zakládání měst = městiště, tj. area, změny v zemědělství – trojpolní systém – lán (poprvé 1228) - v praxi korce, tj. strychy jako duté míry apod.)
- 13. a 14. stol. – utváření měrné soustavy
- 13. až 18. stol. – diferencovanost, nejednotnost, regionální rozdíly

Nařízení o mírách a váhách

- 1541 – první ucelená soustava českých měrných jednotek v Kronice české Václava Hájka z Libočan
- 1750 – zavedení vídeňské měrné jednotky (stopa, loket) ve Slezsku
- 1765 – zavedení vídeňských (dolnorakouských) měr a vah i v Čechách
- Zahájení vydávání metrologických příruček – praktický charakter, výklad současných měr a vah a přepočetni tabulky starých soustav na soustavu novou
- 1795 – zavedení metrické soustavy ve Francii
- 23. července 1871 – zavedení decimální metrické soustavy s platností fakultativně od 1. ledna 1873, všeobecně od 1. ledna 1876
- Vznik řady praktických příruček s převodními tabulkami dolnorakouských měr a vah na metrickou soustavu
- 1922 – ČSR signatářem mezinárodní metrické konvence
- 1929 – ČSR získala vzorové platinoiridiové měřítko
- 1954 – přijetí nových zákonných měřících jednotek
- 16. října 1979 schválena nově rozpracovaná Mezinárodní soustava jednotek SI s účinností od 1. ledna 1980

Používané délkové míry

a) české zemské míry

používané do konce 18. století

Sáh	loket	stopa	palec	míra
1 sáh	3 lokty	6 stop	72 palců	1,7778 m
	1 loket	2 stopy	24 palců	0,5927 m
		1 stopa	12 palců	0,29635 m
			1 palec	0,0247 m

b) dolnorakouská soustava měr

postupně zaváděná po roce 1765, užívaná do roku 1875, poté nástup metrické soustavy

Sáh	stopa	palec	míra
1 vídeňský sáh (<i>Klafter</i> ; 1°)	6 stop (6')	72 palců (72'')	1,89648 m
	1 stopa (<i>Schuh</i> ; 1')	12 palců (12'')	0,31608 m
		1 palec (<i>Zoll</i> ; 1'')	0,02634 m
	1 loket (<i>Elle</i>)		0,777 m

c) fortifikační míry

1 fortifikační sáh (<i>Fort. Klafter</i> ; 1°)	6 stop (6')	72 palců (72'')	1,95 m
---	-------------	-----------------	---------------

Historická chronologie

- z řeckého chronos = čas)
- nauka o způsobech měření času
- o způsobech vyjádření data v písemných pramenech
- o způsobech, jak převést data historických pramenů na dnešní způsob datování

Literatura:

- Josef EMLER, *Rukověť chronologie křesťanské zvláště české*, Praha 1876
- Gustav FRIEDRICH, *Rukověť křesťanské chronologie*, Praha 1934
- Marie BLÁHOVÁ, *Historická chronologie*, Praha 2001
- <http://www.paleografie.org/UK/>

Éra/letopočet

- nepřetržitá řada let počítaná od nějaké významné události (historické, legendární)
- epocha = den, od kterého začíná éra
- od stvoření světa (vycházelo se ze Starého zákona)
- od založení Říma
- olympiády v Řecku (čtyřletá období)
- letopočet křesťanský (525) - nejstarší používaný v Evropě
- vyjádření let před naším letopočtem – od založení Říma, podle panovníků

Pojmenovávání roků

- starověk – pojmenování roku podle významné události
- Egypt – léta panování
- Řecko, Řím - pojmenování podle arkontů/konzulů

Kalendáře

- lunární – nejstarší, jeho základem je synodický měsíc (29 dní 12 hod 44 min 2,98 s), 12 synodických měsíc = lunární (měsíční) rok; střídání měsíců o 29 a 30 dnech, vyrovnávání vkladným (přestupným, hrudným) dnem
- lunisolární kalendář – základem je synodický měsíc, ale délka roku je upravena tak, aby jednotlivá období kalendářního roku nastávala vždy ve stejné roční době; vkládání přestupného (třináctého) měsíce (hrudný měsíc), celkem 354 dní, vkládáním měsíce je délka přizpůsobena délce slunečního roku
- solární (sluneční) kalendář – nejznámější egyptský
- juliánský – zavedl Gaius Julius Caesar r. 46 př. n. l. v Římě
- gregoriánský – zaveden papežem Řehořem XIII. r. 1582 – po 4. říjnu následoval 15. říjen; v Čechách v r. 1584, kdy po 6. lednu následoval 17. leden, na Moravě po 4. říjnu 15. říjen 1584; každý čtvrtý rok přestupný, staletí pouze jsou-li dělitelná 4 beze zbytku

Vyjádření denního data

- Římské datování - pomocí 3 pevných dnů:

- kalendy (1. den)
- nony (5./7. den)
- idy (13./15. den)

Druhá varianta platí pro 3., 5., 7. a 10. měsíc (MILMO – martius, maius, iulius, octobris)

- kolikátý den před tímto pevným dnem (včetně)
- používáno hlavně ve 12., 13. stol.; kroniky

- Datování podle křesťanského kalendáře:

- křesťanské svátky (Kristus, sv. rodina; světci a události jich se týkající)
- stálé / pohyblivé (vázány např. na týdenní den)
- Velikonoce - vázány na týdenní den, jarní rovnodennost, fáze měsíce
- neděle po prvním jarním úplňku
- slavilo se původně jako pesach
- velikonoční tabulky podle alexandrijských kněží

Týden [jako 7 dní]

- Přední východ - pevný útvar, nebere ohled na lunární běh:
Židé, dny v týdnu číslovali: 1.,2.,3.,4.,5.,6.,sabat
2. stol. př. n. l. začali používat Římané, včetně svátečního dne (ve volném významu)
- Egypt - jednotlivé dny byly označovány podle planet, kterým měli podléhat:
dies Solis, 2. dies Lunae, 3. dies Martis, 4. dies Mercurii, 5. dies Iuvis, 6. dies Veneris, 7. dies Saturnii
- Jednotlivé národy přizpůsobily názvy: křesťané převzali týden, svátek přeložili na 1. den - dies Dominica; přeformovali původní označení podle planet (resp. pohanských bohů): 1. dies Dominica (ne), 2. feria secunda (po), 3. feria tertia (út), 4. feria quarta (st), 5. feria quinta (čt), 6. feria sexta (pá), 7. feria septima/dies sabati (so)

Datování podle křesťanských svátků

- v raně křesťanském kalendáři minimálně
- zavádění bylo v pravomoci biskupů
- volné dny - neděle, významné svátky
- datování podle svátků: týdenní den + svátek; den před svátkem in vigilia; nazítří; týden po svátku in octava [ochtáb]
- České země - pozdní středověk (14.,15. stol.), používá se do 16./17. stol. jako nejběžnější způsob datování

Datování podle cisiojánu

- 12 dvojverší, každé z nich mělo tolik slabik, kolik měl příslušný měsíc dní
- latinsky - hexametry
- mnemotechnická pomůcka k zapamatování si kalendáře, veršovaný kalendář
- konec 12. stol. (DE) latinsky
- nejstarší v národním jazyce – v češtině 1260
- datování ; 26.2.1361 česká kronika
- městské kalendáře, anály, kroniky ; datuje se pomocí latinského cisiojánu
- in syllaba ...
- zřídka se datuje samostatně, nejčastěji ve spojení s datování podle svátku

Označování dne pomocí zvěrokruhu

- sole intrante in ...
- konstatování, že Slunce vstoupilo do x. kruhu zvěrokruhu
- souvisí se starověkou astronomií
- změna v průběhu staletí, den připadá i do jiného zvěrokruhu (posun 2-3 dny)
- další typy datování spíše u narativních pramenů

Římské datování - příklady

- L. P. 1464, 4 nony lednové (neděle 2. ledna 1464)
- A. D. 1025, 4 idy červencové (pondělí 12. července 1025)
- L. P. 1416, 3 kalendy červnové (sobota 30. května 1416)
- 1020, 15 kalendy červencové (pátek 17. června 1020)
- 1351, 8 kalendy lednové (neděle 25. prosince 1351)

Datování podle křesťanského kalendáře (podle církevních svátků) – konec 13. stol., 14. a 15. stol.

- 1426, pátek po sv. Voršile (pátek 25. října 1426)
- 1419, feria quarta post assumptionem Mariae (středa 16. srpna 1419)
- ..., feria secunda ante Bartholomei (pondělí 21. srpna)
- 1426, dominica post festum Sancti Viti (neděle 16. června 1426)
- 1416, feria sexta post Mauricii (pátek 25. září 1416)
- 1549, die Mercurii feria Sancti Brixii (středa 13. listopadu 1549)
- 1547, 4. den po sv. Valentinu (čtvrtek 17. února 1547)
- 1596, gegeben aufm Prager Schloss den Dienstag nach Maria Empfängnis (úterý 20. srpna 1596)
- 1586, čtvrtek před sv. Václavem (čtvrtek 25. září 1586)
- 1547, geben in ... den am Sonntag der Kreuzwochen [týden po páté neděli po Velikonocích] (neděle 15. května 1547)
- 1557, první neděli v pústě (neděle 7. března 1557)
- 1416, sabbato post Assensionem Domini (sobota 30. května 1416)
- 1415, sabbato in octava Petri et Pauli (sobota 6. července 1415)
- 1419, středa po Nanebevzetí P. Marie na tu sylabu ci-o-a-ga (středa 16. srpna 1419)